

Вікторія Макарчук
доцент кафедри виховних
технологій та педагогічної творчості
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

СУЧАСНІ ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК САМООСВІТИ У ШКОЛЯРІВ

У статті розглядаються педагогічні проблеми формування навичок самоосвіти у школярів із використанням сучасних інтерактивних методів навчання. Також розкривається зміст і значення самоосвітньої діяльності старшокласників і акцентується увага на проблемі самоосвіти на сучасному етапі.

Ключові слова: самоосвіта, інтерактивні методи навчання.

В статье рассматриваются педагогические проблемы формирования навыков самообразования у школьников с использованием современных интерактивных методов обучения. Также раскрывается смысл и значение самообразовательной деятельности старшеклассников и акцентируется внимание на проблеме самообразования на современном этапе.

Ключевые слова: самообразование, интерактивные методы обучения.

The article reveals pedagogical problems of pupils self education skills formation with the modern interactive methods of education. The article covers the essence and importance of self-education. Much attention is paid to the problem of self-education at the contemporary stage.

Key words: self-education, interactive methods of education.

В умовах ринкових відносин та на сучасному етапі політичного та соціально-економічного розвитку нашої держави перед школою постає

першочергове завдання – виховати та підготувати гармонійну розвинену, освічену особистість, яка зможе конкурувати, самостійно поглиблювати отримані знання та застосовувати їх на практиці у відповідності до поставлених освітніх або соціальних завдань, орієнтуватися та знаходити вихід із ситуацій, які мають здатність постійно змінюватися, тим самим вимагаючи від всебічно розвиненої особистості застосування набутих навичок під час здобуття освіти.

Також важливим є те, що потрібно реально оцінювати труднощі, які виникають під час освітнього процесу та знаходити раціональні шляхи їх розв'язання, залучаючи інноваційні технології; потрібно реально усвідомлювати сфери застосування набутих знань та навичок, вміти працювати з різними видами інформації; мислити творчо, генеруючи креативні ідеї, а також постійно працювати над підвищенням власного культурного та науково-методичного рівня, розвивати власний інтелектуальний потенціал і рівень культури.

Проблемі використання сучасних інтерактивних методів у процесі формування навичок самоосвіти підростаючого покоління присвячені наукові доробки відомих учених у галузі педагогіки та психології (А. Алексюк, В. Беспалько, А. Громцева, Г. Закірова, О. Комар, О. Пометун, Л. Пироженко, Г. Селевко, В. Сластьонін тощо).

У новітніх умовах розвитку школи ХХІ століття, першочергового значення набуває використання інтерактивних методів навчання, які насамперед забезпечують суттєві можливості для формування навичок самоосвіти школярів.

У сучасних умовах стрімкого розвитку суспільства вміння самовдосконалюватися, займатися самоосвітою є високим показником зрілості особистості, а сама готовність до самоосвіти є чи не одним з перших завдань сучасної школи. Прагнення до саморозвитку є чинником процесу самореалізації та використання свого інтелектуального потенціалу. Формуючи засади самоосвіти, слід застосовувати комплексний систематичний підхід, враховуючи вікові особливості учнів та застосування ефективних передових педагогічних технологій.

В українському педагогічному словнику зазначено, що самоосвіта - це освіта, яку отримує людина у процесі самостійної роботи без проходження систематичного курсу навчання у стаціонарному навчальному закладі [3, с. 269].

Відома вчена О. Бурлука зазначає, що самоосвіта особистості - це інформаційно-забезпечувальна діяльність, яка здійснюється шляхом надбання (засвоєння), накопичення, упорядкування, систематизації та відновлення знань з метою задоволення пізнавальних потреб особистості для здійснення різноманітних видів діяльності. Самоосвіта особистості детермінована соціально-економічними чинниками, характером і змістом праці, творчим й інтелектуальним потенціалом особистості. Спонукальними силами самоосвіти виступають професійно-трудова, матеріальні, соціально-статусні й духовні інтереси особистості [1, с. 11].

Дослідник В. Оконь визначає самоосвіту як «такий вид навчання, при якому цілі, зміст, умови і засоби залежать від самого суб'єкта. Це процес абсолютно самостійного навчання людини» [6].

Соціальне замовлення ставить перед особистістю пріоритетні шляхи для самостійного пошуку знань та здійснення цим самим самоосвіти в цілому, що визначене перед освітянами як першочергове завдання. Виходячи з цього, стає зрозумілим те, що навіть обов'язкова середня освіта не може бути завершальним етапом саморозвитку та самоосвіти, а є лише основною базою, стартом для систематичної та безперервної діяльності особистості.

У старшокласників виникає бажання пізнавати щось нове, займатися самоосвітою на основі різних мотивів. Спрямованість учня на окремі вчинки, різні види діяльності – це мотиви, що спонукають дитину до формування потреб, що викликають активну життєву позицію, визначають діяльність у відповідній сфері. Домінуючу роль серед мотивів, що спонукають до самоосвіти, відіграє пізнавальна діяльність. При цьому мають прикладатися вольові зусилля для здобуття певної інформації з різних джерел.

Пізнавальна мотивація визначається пізнавальною потребою особистості. Соціальний розвиток визначає такі стадії пізнавальної мотивації: усвідомлення

значення самоосвіти, творчий підхід до самореалізації, певний нахил, чітко спрямований інтерес, цікавість до розширення власних знань. Формуючи пізнавальний інтерес, у школярів не слід визначати пізнавальний інтерес як базовий, а самоосвітню діяльність детермінувати мотивами, які поєднують особисте прагнення із суспільним. Мається на увазі соціально значущий мотив, який пов'язаний із пошуком та визначенням особистого становища в житті та встановленням власних життєвих позицій. Це і є рушійним мотивом, який спонукає займатися самоосвітою учнів. Така мотивація у школярів нерозривно пов'язана з бажанням реалізації певних ідеалів та планів на життя, вона вважається найбільш спрямованою, стійкою, здатною до систематичності та послідовності. Така мотивація певним чином впливає на цілісне сприйняття світу, соціуму, має вплив на вибір дитиною майбутньої професії або сфери діяльності, дає змогу усвідомити та реально оцінити свої потенційні можливості.

Індивідуальні особливості старшокласників та наявність зовнішніх стимулів зумовлюють появу та розвиток мотивів до самоосвіти, бажання розширити власні знання. В сучасній педагогіці є певні прийоми та засоби стимулювання старшокласників до самоосвіти, що мають своє методичне та наукове підґрунтя.

Використання вчителем прийомів та засобів стимулювання в навчальному процесі має здатність ефективно корегувати напрямок самоосвіти та її інтенсивність, може змінити мотивацію до самоосвіти, її змістовну лінію, сприяє підвищенню інтересу та використанню різних джерел для отримання відповідної інформації, яка буде задіяна в самоосвітній діяльності. Такі стимули можуть бути винесені вчителем поза навчальний процес. Такими стимулами є: необхідність самоосвіти для особистості та її важливість в умовах сучасного розвитку суспільства; залучення прикладу особистих здобутків тих людей, які активно займаються власною самоосвітою. Найбільш дієвими стимулами є стимули, які застосовуються безпосередньо під час навчального процесу: самостійність під час виконання робіт; вирішення проблем, які вимагають орієнтації у засобах їх розв'язання; виконання творчих завдань;

доповнення учнями матеріалу уроку інформацією, здобутою з додаткових джерел.

Важливим для ефективної самоосвіти є правильний добір інтерактивних методів таким чином, щоб дидактичний матеріал дисципліни був максимально пізнавальним та пов'язаним із сучасністю для подальшого його використання в професійній діяльності. Яким би не був пізнавальним знайдений матеріал, а для самоосвіти є важливим те, щоб він був ще й використаний в ході бесіди чи дискусії, щоб відбувався самостійний пошук розв'язання поставлених проблем з використанням знайдених в різних джерелах інформаційних відомостей.

Також дієвим стимулом для досягнення самоосвіти є практичне значення отриманої інформації і доцільність її використання в майбутній професійній діяльності. Знання, які отримує учень, повинні мати педагогічне обґрунтування, давати пояснення природних та суспільних явищ, а також можливість керувати ними.

Професійні та пізнавальні інтереси старшокласників визначають засоби стимулювання самоосвіти, і вони є базовими під час добору інформації для правильного мотивування прагнень до самовдосконалення. Обов'язковим фактором є позитивний вплив вчителя на мотив та його структуру, що надає можливість учню самому обирати запропоновані методи. Наприклад, покарання як метод заохочення не буде мати ніякого позитивного впливу на зростання прагнення особистості до самовдосконалення, а заохочення має на меті закріплення в учнів уявлення про позитивний результат використання додаткової інформації і використання її в подальшій професійній діяльності в певній галузі чи сфері життєдіяльності. Визначальним залишається рівень прагнень емоційної сфери, що допомагає створити позитивну колективну думку щодо доцільності самоосвіти. Різновидом заохочення є виділення корисного потенціалу, підкреслення значимості тієї користі, яку старшокласник доносить до колективу, повідомляючи іншим учням класу знайдену корисну інформацію. Стимулюючий вплив інформації позначається не тільки на самому учневі, який знайшов та підготував відповідну інформацію для загалу, але й на всіх учнях класу, які мали змогу розширити свої знання та поліпшити загальну атмосферу

в колективі. У такому випадку проявляється взаємооцінка, співчуття та підтримка.

Кожній людині властиве бажання довести самому собі і оточуючим, на що вона здатна, заявити про себе, виявити свої здібності для самоствердження та самовираження, показати найкращі якості, властиві тільки їй, сподобатися іншим. Таке бажання викликає прагнення спілкуватися, підтримувати в певному руслі тему розпочатої розмови чи дискусії, проявити етичні почуття. Виходячи з вищесказаного, мотивом самостійного пошуку знань є самовираження та самоствердження особистості, бажання бути конкурентоспроможним та зайняти гідне місце в суспільстві, мати переваги над іншими, бути кращим, не схожим ні на кого, бути індивідуальністю, тобто самовдосконалюватися.

Ефективними умовами цілеспрямованого розвитку самоосвітньої компетентності можуть стати теоретичні засади необхідності творчої діяльності педагога і відповідної креативності старшокласника, а також систематичне використання інтерактивних методів.

Перспективність та ефективність використання сучасних інтерактивних методів у навчально-виховному процесі є своєчасною. За допомогою інтерактивних методів учень має змогу стати не суб'єктом процесу навчання, він має змогу відчувати себе значимим, максимально задіяним у навчально-виховний процес, які допоможуть розширити знання та самовдосконалитися. Таке навчання є ефективним за рахунок появи та накопичення внутрішньої мотивації під час процесу навчання.

Оригінальність інтерактивних методів та ефект новизни за умови правильної організації навчального процесу забезпечують зростання інтересу до отримання нової інформації, потяг до самовдосконалення та пошуку нових ідей для самоосвіти протягом всього життя, а також реалізації здобутих знань у практиці.

Так, на думку відомої вченої М.Кузьміної існують такі суттєві ознаки наявності потреб самоосвіти старшокласників:

- усвідомлення необхідності самоосвіти, предмета, мети та мотивів;

- систематичне поповнення знань у тій чи іншій галузі науки за своєю ініціативою, шляхом самостійної роботи над собою;
- вияв вольових зусиль у досягненні поставленої мети;
- інтелектуальний та емоційний відгук на подразники навіть незначної сили, але якісно відповідні потреби в самоосвіті;
- тривала, стійка лінія поведінки в різних умовах [4, с. 262].

Для ефективної взаємодії вчителя та учнів важливо правильно підібрати методи для заохочення займатися самоосвітньою діяльністю, дати можливість отримати глибокі та міцні знання, уміння та навички, та сформувати в учнів пізнавальну, активну, емоційну і практичну мотивацію.

Отже, жоден окремо взятий метод не дасть змоги розв'язати всі проблеми, якщо не використовувати його з креативністю. Також потрібно мати міцний арсенал загальних і спеціальних знань методики навчання з метою стимулювання самоосвітньої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бурлука О. В. Самоосвіта особистості як соціокультурне явище: автореф. дис. канд. філос. наук. - Харків, 2005. - 16 с.
2. Великий психологічний словник / Упор. Б. Мещеряк, В. Зінченко. – Олма-прес, 2004.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник. - К. : Либідь, 1997. – 374 с.
4. Кузьмина М. Г. Исследование различных форм внеурочной работы для воспитания у учащихся потребности в самообразовании. Дис.... канд. пед. наук. — М., 1968. — 290 с.
5. Нісімчук А., Падалка О., Шпак О. Сучасні педагогічні технології. – К., 2000. – 368 с.
6. Оконь В. Введение в общую дидактику / Пер. с польск. Л. Г. Кашкуревича, Н. Г. Горина. – М.: Высш. школа, 1990.
7. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті : Монографія / С. Сисоєва, А. Алексюк, П. Воловик. – К. : ВІПОЛ, 2001. – 502 с.

8. Пометун О.І. Енциклопедія інтерактивного навчання. - К., 2007. - 144 с.
9. Яшанов С. М. Формування у майбутніх учителів умінь і навичок самостійної навчальної роботи у процесі використання нових інформаційних технологій: дисертація канд. пед. наук: 13.00.09 / Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. - К., 2003.